

Mnenja, izkušnje, vizije

Jure Jakob

Šipek

Popotna meditacija

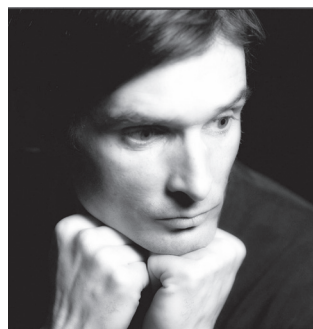

Foto: Tone Stojko

Zdaj si domišljam, da sem tisti kos sveta opazoval, kot da je še vedno ves porasel z gozdom. Sedel sem lučaj od kočice na Ratitovcu in gledal dol, čez vijugavo zarezo Selške Sore, v valovita slemena med Blegošem in Poreznom, ki so tako na gosto in vse križem preprejena z grapami, da se zdi, kot da kar ne morejo obstati v eni sami obliki. Da se oblike tu množijo in prelivajo, vznikajo in plahnijo, kot da pokrajina diha.

Ko so tirolski kolonisti konec 13. stoletja izkrčili in začeli obdelovati prisojne police in strmine pod Ratitovcem, je bil tam, na drugi strani še en sam gozd. Oni so to, s čimer se sam ubadam kot z umišljeno podobo, gledali. Ko so se s svojih krčevin, malce zviška, ozirali na gozdnate grape in slemena, po katerih se danes razprostira menda najdaljše slovensko naselje Davča, so zagledali stvarstvo, še povsem takšno, kakršno so zgnetle vsemogočne božje roke. Za takratne kmete spod Ratitovca je bil cel svet tako stvarstvo. Tudi otočki civilizacije, ki so jih oblikovale njihove roke in roke njihovih sodobnikov in njihovih prednikov. Človeške stvaritve, kmečki zaselki, vasi, trgi, gradovi in mesta, obrtne veščine in znanja o premenah snovi, arhitektura, slikarstvo, glasba in književnost, matematika, filozofija in vse zajemajoča teologija, vse to so bile majhne, po človeški meri narejene analogije, ki so skušale Stvarnikovo delo s čim večjim poslušom ponoviti.

Ustno izročilo pravi, da je na planoto, kjer je kasneje zrasla Sorica, največja ratitovška vas, sprva prišlo le osem ljudi. Bili so sami, brez družin. Ves svet

je bil zarasel z gozdom. Eden od njih je zlezal v najlepšo in najbolj košato lipo in zgoraj preveril, kako piha veter. Veter je pihal dobro, kazalo je, da je zemlja tam rodovitna. Ljudje so gozd izkrčili, iz lipe pa stesali mizo. Potem so obdelali zemljo in si postavili bivališča. Šele čez tri leta so jim iz Innichena ob izviru Drave sledile tudi njihove družine. Svet je bil prav izbran, rod je dobro uspeval. Lipovo mizo so stari ljudje menda videli še v naših časih.

Srednjeveški človek si je bil domač s simbolizmom narave. Narava je bila božji vrt, v katerem so bili utelešeni principi duhovnega sveta, njihova hierarhija, sveti red. Drevesa, ali pa njihov sestoj, gozd, so človeku že od davnine pričala o trojni delitvi bivanja, delitvi, ki jo je srednjeveški imaginarij prikazoval v treh duhovnih sferah: v peklu, vicah in nebesih. Iz spodnje, večno temne, na inercijo obsojene plasti zemlje se drevo iz korenin prek srednje razsežnosti človeškega sveta z deblom dviguje vse do najvišjih vejic zgoraj, ki lahke trepetajo v nebeški svetlobi. Czesław Miłosz v kratki refleksiji *Simbolične gore in gozdovi* pravi, da si ni težko predstavljati, kako je mogočnost nekaterih gotskih katedral odslilkava občutkov neznatnosti in nemoči, ki človeka obidejo, ko stoji med stebri gozda. Med mogočnimi debli pragozdov, ki so v srednjem veku še poraščali znatne dele Evrope.

Davčo, zavito v pragozd, si zamišljam zdaj, kasneje, tam gor te podobe ni bilo. Prišla je po ovinku, ne iz zraka, ki sem ga na razgledišču pri koči požiral z nekakšnim skesanim občutkom, če ne kar hvaležnostjo, ki me zadnje čase, ko prilezem na vrh kakega hriba, obide pogosteje kot občutek zmagoslavnega užitka. Tam ni bilo nobene potrebe, da bi si tisto, kar se je kazalo očem, zamišljal drugače, kot so oči videle.

Na Ratitovec sem se povzpел iz Zalega Loga, majhne, zale vasice, prvega strnjenegega naselja v ozkem začetku zgornje Selške doline. Lepo zvenceče ime vasice je v resnici potegavščina jezika, ki zna dva pojma iz nasprotnih vrednostnih bregov izraziti s skoraj isto besedo. Zali Log je v resnici zěl, zli log, saj je arhaična raba besede zál praviloma merila na zlo, ne pa na lepoto, ki jo slišijo naša ušesa. Vasico so osnovali potomci tistih kolonistov, ki so izkrčili prisoje zgoraj pod Ratitovcem. Skopa zemlja v strminah ni več zadoščala številčnejšemu rodu, komunikacija s preostalim civiliziranim svetom je bila tu spodaj lažja. Ne glede na lažje pogoje življenja v novem kraju je bilo nekaj, kar je ustanovitelje vasice navedlo, da so ji v ime vnesli trajen opomin na zlo. Predstavljam si, da so se kmetje v novem kraju počutili, kot da so se iz nebeškega preddverja preselili pred prva, najbolj zunanja vrata pekla. Iz svetlobe in spred širokega, božanskega obzorja zgoraj – dol v senčno, temačno luknjo,

v kateri dan in noč odzvanja zlovešče klokotanje rečice in njenih številnih pritokov, v kateri se vsak glas, še otroški smeh, podvaja v spačen, neresničen, hudičevski odmev. Novi kraj so imenovali po tem odmevu.

Ko so se noge pognale po poti, ki se že med hišami vije strmo navkreber, za njimi pa se postavi skoraj navpik, so postajali odmevi, ki so silili v ušesa, z vsakim novim korakom manj resnični. Vsak nov korak je potisnil po telesu nov val krvi, notranje plivkanje glasov se je vlivalo ven in za nekaj časa preglasilo vse ostalo. Dokler se ni začetni napor počasi spremenil v slast. Na neki točki se je tehtnica prevesila: teža je postala vzgon. Od te točke naprej me je v hrib vleкло. To se zgodi. Nekaj, kar ne razveljavlja gravitacije in ne omalovažuje naravnih zakonov, a je od njih močnejše. Ničesar posebnega si nisem obetal, vznesenost, ki pogosto spremlja moje priprave na pohod, se je takrat nad Zalim Logom polegla že po prvih korakih hoje. Kadar je vzpon naporen, se držim pravila, po katerem je ustavljanje in oziranje nazaj, vsaj do tam, kjer se tehtnica prevesi, prepovedano. Raje še dlje, saj se potem, ko koraki ujamejo svoj ritem in se noge prestavljajo same od sebe, bojim, da bi pogled nazaj pretrgal urok. Ko se tehtnica prevesi, se izproži vzmet, zaradi katere hodim kot navit. Postanem del nekakšnega čudežnega mehanizma, ki me povsem oklene vase. Gledam, a drevesa in grmovje in razrite skoke steze vidim le s koticom očesa. Poslušam, a slišim zavijanje in mrmot, ki se razlega iz nekega drugega prostora. Kadar kje lazim prvič, se moram iz zatopljenosti na silo trgati. Zgodilo se mi je že, da sem zaradi močnega vzgona zašel.

Nad Zalim Logom te bojazni ni bilo, že večkrat sem bil tam. Takrat, v začetku marca, je bila steza kopna skoraj do Grebel vrha. Tam se strmi hrbti, ki se dvigujejo z zaliloške strani ratitovškega podgorja, združijo v kopast greben. Prekrit z zdaj že skoraj povsem zaraslo senožetjo se na zahodni strani ne prestrmo spušča proti vasicama Ravne in Torka, proti vzhodu pa gozdnat strmo pada v grapo potočka Plenšak. Šele tam, po skoraj osemstotih metrih vzpona, se steza za kakih deset minut hoje uravna. Tam sem se, dodobra prekuhan in predelan v lastnih sokovih, naposled smel ustaviti, izstopiti iz mehanizma, si preobleči majico in potešiti žejo. Gledal sem leseno podrtijo, ki je ostala od majhnega senika. Ali pa je bila skromna drvarska kočja brez dimnika; vsakič, kadar sem šel tam mimo, sem se spraševal, čemu je preprosta, a večje, skoraj umetelno postavljena stavba z vsako leto bolj luknjavo streho nekoč služila. Zdaj le še soncu, ki jo je božalo od znotraj, in kdaj dežju in vetru. In snegu, ki jo je to zadnjo zimo dokončno razdril.

*

Kadar je zraven sneg, se mi zdi vse znosno, skoraj lahko. Prizore propadanja, ki bi me sicer potrli in predrli z mislijo, kako tistega, kar mine, nikoli več ne bo, sprejemem, kot da je sneg zagotovilo za dober namen, kot da se propad z njim zavija v nekaj nepredstavljivo drugačnega od propada, v nekaj, kar obeta. Narava vsako leto uprizori spreved, za katerim mora na tem svetu iti vse, kar je narejeno iz zemeljske snovi, pa če še tako fine, tudi tiste najbolj trajne. Ko se bo zemlja ohladila, bosta vse prekrila led in sneg in umišljam si, da tisti, ki bi to videl, ne bi bil žalosten, ampak potešen z zavestjo, da se je sklenilo, tako, kot se mora. Sneg vse, kar je mrtvo, objame. Tisto, kar je živo, pa obstane in se pritaji, postane bolj budno. Redko katero zdravilo zoper melanholijo se lahko kosa z nenadno učinkovitostjo ledenega vetra in neslišne beline snega. Mraz me prisili, da nekaj storim. Da se premaknem. Koraki, ki se ugrezajo v na površju pomrznjen celec, škripajo vedro.

Nekaj korakov naprej od podrtije se na levo od poti odpre prostran razgled proti zahodu, ki ga na obzorju v navideznem polkrogu zapirajo silhuete Cimprovke, Porezna, Kobilje glave, spodnjih bohinjskih gora in Ratitovca, ki je tu že skoraj na dosegu rok. Na dosegu rok se zde tudi Ravne, Torka, Zabrdno in Spodnje Danje, vasice in zaselki pod Ratitovcem, iz katerih je bilo decembra leta 1945 izgnanih nekaj več kot deset družin, ki jih je primež nenaklonjenih okoliščin pritisnil na seznam potencialnih sovražnikov nove ljudske oblasti. Šlo je za družine, katerih gospodarji so bili med vojno mobilizirani v nemške graničarske enote, ki so na območju Sorice in Davče nadzorovale obmejno področje med italijansko in nemško okupacijsko cono. Moški so se raje odzvali vpoklicu, kot pa šli v partizane, saj bi v tem primeru njihove številčne družine že takrat izgnali kar Nemci. Precej mobilizirancev se je po koncu vojne po zagotovilu, da se jim ne bo zgodilo nič, če imajo čisto vest, javilo novi oblasti. Skoraj vsi so izginili neznanu kam. Njihove družine so bile številčne, v kamione, s katerimi so jih vojaki Oddelka za zaščito naroda (OZNA) odpeljali proti Škofji Loki, so bili vkrcani vsi, ki so se znašli na seznamu in ki jih je tistega decembrskega dne eksekutiva nove pravice našla na domu. Izgnali so jih v Avstrijo. Družine so se na svoje domove po številnih prošnjah smele vrniti; vsaka zase, nekatere že čez leto, nekatere čez nekaj let, zadnji dve šele šest let po izgonu. Njihove posesti je oblast medtem zaplenila, a so si jih povratniki v spopadu z birokratskimi mlini pridobili nazaj. Potem ko se je najbolj silna maščevalnost vojnih zmagovalcev polegla, niso več mleli tako na trdo.

Še nekaj metrov blage uravnave pod Grebel vrhom in pot se je spet dvignila v še zadnji trdi del vzpona, razkošni razgledi pa so se skrčili v žareče,

omotično vztrajanje kratkih, vse težjih korakov. Saj sploh ne vem več, katerikrat sem takrat po tej poti hodil, in sploh se več ne spomnim, kdaj sem se gor, na Ratitovec prvič odpravil. Pot zdaj v spominu vidim kot zaporedje opornih točk, ki jih je vsak vnovični obisk poglobil za dodatni vtis in zvezal z občutki, ki sem jih vsakič nosil s sabo. A vem tudi, da so se kdaj te oporne točke kot po nekem nasmešku višje volje zlile v neprekinjeno žarenje, ki je kar trajalo, od prvega pa do zadnjega koraka. V nekakšno popolno pot, prehojeni čas, ki se ga ne moreš spomniti po nobeni izstopajoči podrobnosti, a ostane s tabo kot do roba napolnjeno trajanje, spomin nanj pa čudovita nema priča.

A če se potrudim in znova pomislim, bi si zdaj upal skoraj dati roko v ogenj, da na Ratitovec prvokrat nisem prilezel in Zalega Loga. Skoraj prepričan sem, da sem jo gor ubral po najkrajšem pristopu, pisanem na kožo družinam in nedeljskim popoldanskim sprehajalcem in bralcem neuradnega peniškega lavreata med slovenskimi potopisci, Željka Kozinca, med katerimi sem bil in sem včasih še vedno tudi sam. Ta pristop se začne v hribovski vasi Prtovč, do katere se z avtom pripelješ, če iz Selške doline zaviješ v klanec v Železnikih.

V Železnikih se nisem nikoli ustavil, vsakič sem se le peljal skozi naprej po dolini, ki se tu spremeni v sotesko, proti višjeležečim izhodiščem mojih pohodov, ali pa še naprej, na primorsko stran v Baško grapo. Skozi vetrobransko steklo in stranski šipi avtomobila so vame kukale čokate nadstropne hiše zvečine iz prejšnjih stoletij, s temnimi strehami in lično opravljenimi pročelji, stisnjene med cesto ali pa rečico in na drugi strani strmo postavljenimi pobočji okoliških hribov. Zdelo se mi je, da se peljem skozi skriti okljuk časa, po dolini za devetimi gorami. Če bi se kdaj ustavil in si vzel uro ali dve za sprehod med te hiše in njene prebivalce, bi iz prve roke izvedel skoraj isto, kar vem tudi iz druge: da je ta vtis le deloma resničen. Kraj je jasno in razločno zapisan na zemljevid sedanjosti. Ceste so že dolgo asfaltirane, tudi večina tistih, ki kraj povezujejo z najbolj oddaljenimi zaselki in kmetijami. Ljudje se po njih prevažajo z bolj ali manj novimi avtomobili, kombiji, tovornjaki in traktorji. Kadar urejajo svoje denarne zadeve, zavijejo v krajevno bančno poslovalnico, izpostavo ene od bank, s katero so pripeti na svetovno kroženje denarja. Slednjega zapravljajo v veleblagovnici, ki je odprta vse dni v tednu, tudi v nedeljo dopoldne, ko pri Sv. Antonu zvon vabi k deseti maši. Tudi tisti, ki kdaj zavijejo k Sv. Antonu, imajo v žepu bolj ali manj pametni prenosni telefon in zakupljeno pravico, da lahko po spletu vsak hip preverijo, kako je videti lep sončen

dan v Miamiu. Kraj je sedež občine. Načeluje ji demokratično izvoljeni župan, čigar pristojnosti, pravice in dolžnosti določa republiška ustava, v osnovi enaka tistim, ki urejajo življenje državljana v številnih bližnjih in malo manj bližnjih državah po Evropi in svetu.

Verjetno je bilo vedno tako; vsi kraji na tem svetu so v vsakem času del tega, poznanega sveta. A ne le tega, poznanega, temveč tudi drugega, bitno drugačnega sveta, sveta, ki ni zapopadljiv s kategorijami našega utilitarne vsakdana – sveta v njegovi metafizični perspektivi. Ta perspektiva je v naši dobi odrinjena, sodobna kultura se nanjo odziva z nelagodjem ali posmehom. Živimo v dobi zapovedanega imanentizma. Z vidika zdajšnje planetarne, tehnično kibernetike civilizacije se zdi, da je del poznanega ali vsaj načeloma spoznavnega sveta tako rekoč vse. A na hrbtu te dozdevne obvladljivosti in razpoložljivosti počasi, vendar vztrajno naraščata negotovost in tesnoba. Dandanes v Železnikih v dolgih in mrzlih zimskih nočeh verjetno nikogar več ne zebe in ljudje, ki se zjutraj prebujajo v hišah iz prejšnjih stoletij, ne vedo, kaj je lakota, ki so jo mnogi od tistih, ki so te hiše gradili, dobro poznali. A ko vključijo radio, gledajo televizijska poročila ali po spletu brskajo za zadnjimi novicami s širnega sveta, se vznemirjajo. Ta z maslom na debelo namazani kos kruha se zdi bolj gotov, kot je bila tista skorja pred sto leti, a nekako čudno lahek je, skoraj nesnoven, skoraj nikomur ni več jasno, od kod in po kakšnih poteh pride na mizo. Kaj je v tem kruhu? Je žito, iz katerega so mleli moko zanj, iz žive zemlje ali z njiv, ki bodo čez leto ali dve postale nerodovitna polpuščava?

Ko se je v Železnikih malo pred koncem 19. stoletja rodil France Koblar, so bili okoliški gozdovi precej razredčeni. Bili so skoraj nekakšna polpuščava. Stoletja fužinarstva, steklarstva in vzpenjajoča se industrija, ki jo je v 19. stoletju tam še vedno bolj kot premog poganjalo oglje, so naredili svoje. Koblar, med obema svetovnjima vojnima gimnazijski profesor v Ljubljani in tisti urednik revije *Dom in svet*, ki je objavil Kocbekovo *Premišljevanje o Španiji*, je v Železnikih preživel otroštvo. V spominih, ki jih je z značilnim naslovom *Moj obračun* napisal v zadnjih dveh mesecih druge svetovne vojne, potem pa pospravil v predal in skoraj nič več spreminjal, tako da so izšli šele po njegovi smrti, namenja svojemu otroškemu času in kraju slabo tretjino knjige. Bil je iz revne žebljarske družine. Žebljarska obrt je bila konec 19. stoletja tudi v Železnikih v zadnjih vzdihljajih, kovaška proizvodnja se je industrializirala, nekdanje delavnice s samostojnimi kovaškimi mojstri so propadale, delo se je selilo v večje, storilnostno učinkovitejše kapitalistične obrate. Tisti obrtniki, ki so vztrajali v svojem

poslu, v resnici niso bili več obrtniki, ampak navadni mezdni delavci. Takšna sta bila tudi Koblarjeva oče in mati. Kovala sta oba. Žebbljarji, kot sta bila onadva, so v majhnih delavnicah, ki so jim rekli vigenjci, kovali vse dni v tednu, razen v nedeljo. Delo se je odvijalo v dvanajsturnih izmenah, ki so se začele ob enajstih zvečer, končale pa približno ob enajstih dopoldne naslednjega dne. Današnji pameti težko predstavljiv delovni urnik je skušal revnim žebbljarjem podnevi zagotoviti nekaj prostega časa, nujno potrebnega za vsakršne domače, gospodinjske opravke. Kot vse drugo v življenju povprečnega žebbljarja so bili tudi ti skrčeni na minimum: veliko žebbljarskih družin je bilo brez lastnega stanovanja. Po več družin skupaj je bivalo v eni večji najeti sobi, vsaki družini je pripadal le del sobe ali pa celo le del skupne mize. Nekateri so svoj spanec, ki ga je bilo za skopih pet, šest ur, odspali kar v tem skupnem prostoru, drugi so uživali privilegij spanja v tesni podstrešni izbici.

A Koblar ne popisuje le revščine svojega otroštva, temveč tudi veselje. To je zvečine izviralo iz verskega življenja, nedeljskega in prazničnega obiskovanja bogoslužja, iz praznovanja cerkvenih praznikov, iz domačih, družinskih pobožnosti in molitev. V veri je bil revež dostojanstven in skoraj prešeren človek. Njegova revščina ni bila zaradi tega nič lažja, nič bolj znosna, a v sebi je imel gotovost, da si je ni kriv sam, da je tako po Božji volji in previdnosti, v kateri sta tako siromak kot bogatin enako po Božji podobi narejena, enako v grešnost pogreznjena. Koblar je pri prikazovanju družbenih razmerij in vsakdanjega življenja v Železnikih svojega otroštva zelo slikovit, nazoren in kritično neprizanesljiv. Prav nič osladen, učiteljsko podučen in prisiljeno tolažljiv ni. V njegovih opisih in razmišljanjih ni sprevedanja, pa tudi ne pravega pretiravanja; pri vsej ognjevitosti in strastnosti, v katero ga rado potegne, ostaja človeško skromen, kdaj nemara tudi okoren. S tem me je na neki nepričakovan način osupil in pritegnil, da sem *Moj obračun* željno prebral do konca, se po prebranem znova vrnil na začetek in obstal pri neki misli iz Uvoda, ki bi lahko stala tudi kot moto k celi knjigi: *Človek mora vdano sprejeti nase, da je postavljen v življenje, ki ga je Bog namenil v svoji modrosti in previdnosti za svet in za večnost – nič ne more dodati in nič odvzeti, malo more storiti, in še to malo je tako nevredno, da je komaj vredno besede. In vendar trpimo ob spoznanju te malovrednosti, hočemo uspehov in smo žalostni, kadar se obrne kaj proti nam. Nečimrnosti v nas se ne da zatreti.*

Je nečimrnost tista, ki nas včasih dneve in tedne sili, da vrtamo po sebi in se vrtimo okoli svojega nosu kot mačka okrog vrele kaše, pa nikamor ne

pridemo, ne znamo videti sveta, ki se okoli nas vsako jutro predrami in vsak večer zaspi, daje in jemlje, zahteva, a tudi vrača? Sta nemoč in brezup pojavnimi oblikami nečimrnosti?

Nekega sivega novembrskega popoldneva sem se odločil, da jo naslednjega dne mahnem na potep na Porezen, čez tiste grape in slemena, ki jih je tako lepo opazovati spred planinske kočice na vrhu Ratitovca. Takrat sem bil še študent. Za nedoločen čas. Študijske in ostale obveznosti sem odlagal in odlagal v predstavo nekega časa, ki bi se moral imenovati prihodnost, a sem pravzaprav dobro vedel, da je moja predstava preveč nejasna, da bi bila vredna tega imena. Izleti, kakršen je bil tisti, ki sem si ga omislil za naslednji dan, so bili koraki sem in tja, drobni ovinki, s katerimi sem si to odlaganje in nejasnost in sitno stisko skušal narediti vsaj malo bolj znosno.

Naslednje jutro, ko sem sedel v avto in se odpeljal proti pohodnemu izhodišču v Davča, je bilo nebo zgoraj skoraj natanko takšno kot dan poprej. Vendar sem se premikal in verjetno me je razsvetljujoča moč golega premikanja napeljala na misel, da bi si izlet s ciljem, ki sem ga bil že večkrat obiskal, naredil malo bolj zanimiv: odločil sem se, da se do avta ne bom vrnil po pristopni smeri, ampak po daljši poti, tako da jo bom do izhodišča primahal iz smeri, nasprotno tisti, po kateri sem krenil v hrib. Avto sem parkiral malo pred izviri potoka Davča in se odpravil po vijugavi cesti mimo zadnjih kmetij naprej do gozdne ceste, potem pa nekje zavil na stezo, ki te v zložnih ovinkih počasi dvigne skozi gozd in te zgoraj odloži na travnati greben, po katerem je do vrha Porezna le še za streljaj strmega vzpona. Dan je bil enako mrk kot tisti pred njim; pravi november. Ne spomnim se več, ali je bil vrh zavit v oblake ali so oblaki ždeli malo nad vrhom; zagotovo so bili tam. Kraljevali so. Zgoraj oni, spodaj sivkasto rjava, od prvih slan požgana trava. Travje, v katero je odet vrh Porezna, prekriva tudi njegove nižjeležeče grebenaste podaljške proti jugovzhodu, med katerimi je tudi Cimprovka, proti kateri sem se napotil, ko sem se vračal. Davča je bila poseljena par stoletij kasneje kot ratitovsko pogorje na nasprotni strani Selške doline. Ker je teren na tej strani malo bolj uravnan kot tam pod Ratitovcem, se je v zadnjih desetletjih v dolino izselilo manj ljudi. Poleti na pobočjih Porezna in Cimprovke še vedno pasejo konje in govedo. Manj kmetij je zapuščenih. Mimo ene od njih se je moja pot s Cimprovke spustila nazaj dol proti soteski potoka Davča, kjer me je čakal avto. Pri hiši se je steza spet spremenila v cesto in malo sem se že veselil, da bom po večurni hoji po nemih in od ljudnih poteh znova sedel za volan in se vrnil v mesto. V svojo sobico, kjer bom zvečer zaspal z zavestjo, da sem si vsaj počitek tokrat zaslužil. Pošteno utrujen. A potem sem sredi travnika zagledal velik grm šipka.

Tudi če bi z neba sijalo svetlo sonce, bi grm zagotovo opazil, saj je bil tako bogato obložen z debelimi, mesnatimi živo rdečimi plodovi, da ga je bilo nemogoče spregledati. A tako, kot se je pojavil meni, se mi je lahko le takrat, tistega sivega novembrskega dne. Nekaj časa sem stal kot vkopan, gledal sem, potem pa le dojel, da ne bo nič narobe, če stopim še bliže, in ne da bi vedel, kdaj sem sploh začel, sem se nenadoma zalotil, kako počasi in previdno raztiram bodeče, križem sprepletene trnate vejice in skoraj bogaboječe trgam velike, sočne plodove. Še in še sem jih nabiral, vsa utrujenost po večurni hoji me je minila, roke sem imel že vse opikane in opraskane. A ni me gnal pohlep, nisem bil nestrpen, nisem imel občutka, da po nečem grabim. Bilo je bolj, kot da sem srečal nekaj, kar je padlo predme točno zame: samo skloniti sem se moral. Sklanjal sem se. Priklanjal sem se. Nabral sem ga za pol velike bele plastične vreče, v kateri sem imel prej rezervna suha oblačila. Ko sem šipek prinesel domov, sem ga razgrnil na velike pladnje, očistil, vsako jagodo posebej prepolovil in dal vse skupaj sušiti. Ne podcenjujem blagodati šipkovega čaja, s katerim sem se krepčal celo zimo, ki je sledila tistemu novembrskemu pohodu. A še bolj me je grela in me še greje podoba tistega grma, tam, na pustem travniku pri hiši pod Cimprovko, ki se je v mojem spominu spremenila v živo znamenje, znamenje življenja.

Eno od številnih znamenj, ki v naši deželi spominjajo na dogodke iz druge svetovne vojne, stoji tudi na vrhu Porezna. Tudi tistega novembrskega dne je stalo tam, a takrat nanj nisem bil pozoren. Pozornost mi je vzbudilo ob enem od naslednjih obiskov tega vrha, ko sem si pod njim poiskal zavetje pred močnim vetrom. Prebral sem v kamen vklesani napis in v spomin se mi je vtisnil zaradi srhljivo neverjetnega časa, v katerem se je sosledje dogodkov odvijalo. Spomenik obeležuje smrt partizanov, ki so izgubili življenje konec marca 1945. Nemške vojaške enote so za zagotovitev varnih prometnih poti za svojo z Balkana umikajočo se vojsko spomladi 1945 na Gorenjskem in Cerkljanskem izvedle veliko ofenzivo. Kolona več kot petstotih borcev, ki se je s Cerkljanskega umikala proti Bohinju, se je v noči s 23. na 24. marec utaborila v opuščeni podzemni hodnikih in kavernah nekdanje italijanske obmejne utrdbe pod vrhom Porezna. Zgodaj zjutraj so jih v zavetju megle Nemci obkolili in napadli. Ubitih je bilo 21 partizanov, 145 je bilo ujetih. Ujetnike so zaprli v velik hlev na domačiji ene od bližnjih cerkljanskih vasic. Naslednji dan in dan zatem so vse pobili. Porezen je bil takrat globoko pod snegom, zaradi snega so Nemci umikajoče

se partizane navsezadnje tudi zlahka izsledili. A spodaj, v dolinah se je že kazala pomlad. Spomladi leta 1945, dober mesec pred koncem večletnega svetovnega klanja, se je nenadoma nasilno končalo še 161 človeških življenj. 161 parov oči, ušes in rok in nog je nenadoma onemelo. V vsakega od teh parov se je stekal svet, vsako od teh skoraj dvestotih človeških bitij je imelo svojo resničnost. Nič več.

Kaj je izmišljeno in kaj je resnično? Kaj počnemo, kadar se v spominu srečujemo z izkušenim? Kako se vedemo do izkušenj, ki so nam posredovane, ki jih nismo doživeli na lastni koži in z lastnimi očmi? Se bolj zanesemo na človeka, na pričo, ali na dejstva? Sploh obstajajo dejstva, ki ne bi bila posredovana s človeško pričo? Kaj pa domišljija, do kod sme? Bi mi bil pogled na trupla, ki so tistega marca po bitki in poboju menda še nekaj dni ležala tam nepokopana, kaj lažji, ker so bila nametana v sneg, ker jih je čez noč prekrila zmrzal, ker jih je vklenil led? Ne vem. Lahko se igramo z različnimi osvetljavami enega in istega dogodka, lahko ga navijamo na vatel takšne ali drugačne razlage, pri čemer lahko dobijo tudi med sabo različne ali celo nasprotujoče si razlage svoj takšen ali drugačen dokončni smisel in pomen. Kaj pa, če se odločimo, da je smisel in pomen en sam? Smo pripravljeni, da se bomo z dokončnim smislom srečali šele, ko bomo prišli do svojega lastnega življenjskega konca? Toda ali ni že sama potreba po tem, da si izkušeno osmišljamo, nekakšen dokaz, da naši izkušnji še nekaj manjka, da je ta manko za vsako izkušnjo konstitutiven, saj bi v nasprotnem primeru bila sleherna izkušnja nekakšno totalno razodetje, ultimativna izkušnja, božansko zrenje? Mogoče dokaz ni prava beseda. Mogoče bi moral reči znamenje?

Že nekaj let uporabljam za knjižno znamenje košček listka, iztrganega iz namiznega koledarja, na katerega mi je stara mama, ki je nekoč ravno ob uri, ob kateri sem se bil že prej napovedal na obisk, morala od doma, napisala par verzov, s katerimi mi je ponudila jabolko, ki me je tam pričakalo namesto nje. Verzi na listku mi pravijo:

*Jabolko krasno, hej,
kje si raslo, mi povej,
na jablani košati
me je božal sonček zlati.*

Ta listek sem zadnjič med nekim prelaganjem knjig in brezciljnim listanjem po njih, ki se mu ob takih priložnostih rad nenadzorovano prepustim, odkril v knjigi izbranih pesmi Roberta Frosta iz zbirke Lirika. Listič mi je

drag spominek in mislim, da ga med Frostove platnice nisem vtaknil po naključju. Bral sem pesmi, potem pa naletel na eno, ob kateri se mi je nenadoma zazdelo, da bi lahko bil njen govorec, pripovedovalec kar jaz sam. Tisti jaz, ki se sprehajam po poteh pod Ratitovcem in med njimi vijugam po križpotjih izkustva, spomina in domišljije, ne da bi zares dobro vedel, kam pravzaprav. Nisem prepričan, da je njeno mesto res tu, a si jo v neki slutnji vseeno dovolim, v prevodu Marjana Strojana, v celoti navesti:

Eskapist – nikdar

*Ne, ne beži – ni ubežnik, ni na begu.
Ni padel, ker bi oziral se nazaj.
Njegov strah ni za njim, ampak ob njem –
na obeh straneh, da gre njegova pot
zdaj sem zdaj tja, naravnost po ovinkih.
S pogledom naprej teče. Je sledilec.
Iskalca išče, ki sledi nekomu,
ki je poniknil v dalji. Kdor išče njega,
išče v njem iskalca. Sledenje cilju,
ki zasleduje cilj, je zanj življenje.
Prihodnost mu kroji sedanost.
Vse je – večna veriga hrepenenja.*